

100 LET KOROŠKEGA PLEBISCITA

Pogledi in aktivnosti mladih koroških Slovenk in Slovencev ob spominskem letu 2020

S projektom CARINTHIja 2020¹ Dežela Koroška obeležuje spomin na koroški plebiscit pred sto leti. Projekt ima tri težišča: uradna praznovanja Dežele Koroške, izvedbo 89 na razpisu izbranih kulturnih projektov in dvojezično potujočo razstavo. Projekti, ki jih je izbrala strokovna žirija, so razdeljeni na pet tematskih sklopov: Povezovanje, sosedski odnosi in dialog; Identiteta in kultura spomina; Razvoj demokracije; Migracije; Infrastruktura, (gospodarski) razvoj in (prostorsko) načrtovanje. Poleg tega v programu CARINTHIja 2020 izvajajo še projekte s tematskimi težišči »Kultura: umetnost ter šege in navade«, »Šola in izobraževanje« in »Znanost«.

Po uvodni prireditvi v Deželni hiši v Celovcu 3. marca 2020 je izvedbo programa CARINTHIja 2020 kmalu ustavil novi koronavirus, ki je organizatorje prireditev postavil pred številna nova vprašanja in izzive. Pandemiji navkljub projekt CARINTHIja 2020 poteka naprej, večinoma v okrnjenih oblikah, vendar organizatorji vztrajajo in nadaljujejo s kulturnimi prireditvami. Številne projekte v programu CARINTHIja 2020 izvajajo tudi slovenska kulturna društva na južnem Koroškem, ki temu spominskemu letu dodajajo – večinoma prvič – svoj doprinos. Projekt CARINTHIja 2020 namreč dopušča tudi možnosti kritičnega soočanja s koroško preteklostjo in razvijanje novih perspektiv in pogledov na Koroško – in sicer v obeh deželnih jezikih.

Dne 10. oktobra 2020 sta uradno deželno proslavo ob letošnjem spominskem letu ob 100-letnici plebiscita v znak spoštovanja, sožitja in dobrih sosedskih odnosov med obema državama prvič počastila avstrijski predsednik Alexander Van der Bellen in slovenski predsednik Borut Pahor. Odnosi med večino in manjšino na Koroškem in med sosedskima državama v današnji skupni Evropi so danes sicer neprimerljivo boljši kot v 20. stoletju, pa vendar tudi ob stoletnici koroškega plebiscita številna manjšinska vprašanja niso še rešena. Predvsem pa je boleč pogled na sto let močnega asimilacijskega pritiska na slovensko manjšino na Koroškem, ki manjšine ni le močno okrnil, temveč je pustil boleče rane v zasebnih in javnih družbenih odnosih med prebivalci dvojezičnega območja južne Koroške.

V letu 2020 so zato močno povzdignili svoj glas prav mladi, članice in člani slovenskih študentskih klubov na Koroškem, v Gradcu in na Dunaju, ki so se odločili, da s pobudo »10 do desetega« opozorijo na neizpolnjene manjšinske pravice Slovencev in Slovenk na Koroškem.

V skupni izjavi 10. januarja 2020 so Klubi slovenskih študentk in študentov na Koroškem (KSSŠK), v Gradcu (KSSŠG) in na Dunaju (KSSŠD) opozorili na »mačehovsko ravnanje države Avstrije in dežele Koroške do koroških Slovenk in koroških Slovencev«, odkar so postali manjšina. Kritično so se opredelili do praznovanj in ugotovili, da se jih ne bodo udeležili. V sto letih se je število Slovencev in Slovenk zaradi agresivne asimilacije in neizpolnjenih manjšinskih pravic občutno zmanjšalo, zato so študentke in študenti zastavili političnim zastopnikom ostro vprašanje: »Pojasnite nam, kaj naj praznujemo? Vse, kar imamo danes, so si naše prednice in naši predniki sami izborili in izborile, saj jim ni bilo nič podarjenega.« Sprašujejo se tudi, kdaj bosta Koroška in Avstrija spoznali, da dobrega sožitja, enakopravnosti in enakovrednosti ni mogoče doseči le s kompromisi na račun manjšine, ki je na koncu ostala skoraj zdesetkana. Ugotavljajo tudi, da so manjšinske pravice del demokratične družbe in ne nazadnje tudi človekove pravice (Spletni vir 1).

S pobudo »10 do desetega« so študentke in študenti želeli – bolj kot praznovati – predvsem izobraževati in ozaveščati. Vsak mesec so zato „desetega“ organizirali različne pobude (predavanja, razprave, branja, demonstracije ipd.), s katerimi so opozarjali na neizpolnjene manjšinske pravice in na zgodovino 20. stoletja. Niz prireditev so začeli 10. februarja 2020 v študentskem klubu v Celovcu s predavanji zgodovinarja Štefana Pinterja in pravnika Rudija Voka, ki sta »10. oktober« razsvetlila z zgodovinskega in z pravnega zornega kota (Spletni vir 2). Dne 10. marca so v graškem klubu izvedli prireditev, na kateri so predvajali dokumentarni film Štefana Hafnerja o slovenski narodni skupnosti na Koroškem *F. A. Q. – Frequently Asked Questions*. Film se manjšinske tematike loteva z lahkotne in zabavne mladostniške perspektive, hkrati pa tudi suvereno podaja nenačuden pogled na koroško manjšinsko problematiko (Spletni vir 3). Aprilska pobuda v nizu »10 do desetega« je bila zaradi koronavirusa predstavljena na svetovni splet. Klub slovenskih študentk in študentov na Koroškem je predvajal branje »Koroški gvant / Kärntner Anzug – Wals die Hamat is – Bernhard C. Bünker«. Predstavili so besedila kritičnega avtorja Bernharda C. Bünkerja, ki jih je v slovenščino prevedel Florjan Lipuš, in odzive nanje (Spletni vir 2). Dne 10. junija pa je bila v dunajskem študentskem klubu prireditev »Dezertjerji, Wehrmacht & partizanke*« na Koroškem: zahvala in priznanje antifašističnemu uporu«, ki je bila tudi politični shod (z maskami). Zgodovinar Peter Pirker z Dunaja je predaval o

¹ Informacije so na spletni strani www.carinthija2020.at dostopne v štirih jezikih (nemščini, slovenščini, italijanščini, angleščini)

* Martina Piko-Rustia, mag. filozofije, znanstvena vodja inštituta, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec/Klagenfurt, Avstrija; piko@ethno.at.

10. oktobru, situaciji koroških Slovencev in Slovenk ter o prispevku dezerterjev, koroških partizanov in partizank k osvoboditvi izpod nacizma (Spletni vir 4).

Dne 10. julija so študentke in študentje vseh treh klubov na Velikovški in Rožanski cesti v Celovcu s transparenti in plakati opozarjali na neizpolnjene obljube in obveze Dežele Koroške in Republike Avstrije, ki so zapisane v senžermenski pogodbi in v 7. členu avstrijske državne pogodbe. Reakcije mimoidočih so bile različne, nekateri so študentke in študente pozitivno spodbujali, drugi so jih verbalno in fizično napadli. Najhujši napadi so se pojavili na Facebookovi strani Mein Klagenfurt (Spletni vir 5). Tam je bilo med drugim zapisano, naj slovenski študentje protestirajo v Sloveniji in ne v Avstriji, da so narodni izdajalci (*Volksverräter*), da so takšne izdajalce prej obesili na najbližje drevo ipd. V imenu Dežele Koroške se je za diskriminatorne napade opravičil deželni glavar Peter Kaiser. Diskriminacije je javil pobudi Hass im Netz, ki se bori proti sovražnemu govoru na spletu (Spletni vir 6).

Dne 10. avgusta je koroški študentski klub vabil v celovško kavarno Lendhafencafe na »zgodovinski piknik«. Zgodovinarica Brigitte Entner je študentkam in študentom predavala o vindišarski teoriji in preteklih praznovanjih 10. oktobra. Višek akcij »10 do desetega« pa je bila izdaja brošure *Naše vse je upor – Sledi protislovenske tradicije na Koroškem / 100 Jahre nichts zu feiern – Aspekte antislovenischer Kontinuität in Kärnten/Koroška* (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020). Brošuro so predstavili 10. septembra in tako pred 10. oktobrom zaključili niz zanimivih (izobraževalnih) pobud.

Prvič v zgodovini so trije klubi slovenskih študentk* in študentov*² na Koroškem, v Gradcu in na Dunaju izdali skupno knjižico, ki je dosledno dvojezična. Z razpisom so povabili Korošice* in Korošce*, da sodelujejo s pričevanji o diskriminacijah, ki so jih doživeli. Po uvodnih poglavjih o tradiciji in sodobnosti praznovanj ob 10. oktobru in kontinuiteti nacionalsocializma na Koroškem v tematskih poglavjih sledijo pričevanja o diskriminacijah koroških Slovenk* in Slovencev*. Tematska poglavja uvajajo uvodna razmišljanja članic* in članov* vseh treh klubov. Diskriminacije pa najbolj prodorno ponazarjajo pričevanja iz vsakdana koroških Slovenk* in Slovencev* v zasebnem in javnem življenju.

Slovenščina kot uradni jezik na dvojezičnem območju

Leto 2019: Potni list je potekel in potrebovala sem novega. Spet sem šla na okrajno sodišče s slovenskim formularjem. Tokrat je bil za okencem moški.

Ko je videl formular, me je vprašal: *Was ist des?* Odgovorila sem, da slovenski formular za pridobitev novega potnega lista. Njegov odgovor: *Wolln's an deutschen oder an slowenischen Pass?* Odgovorila sem mu, da ne bi želela ne nemškega ne slovenskega potnega lista, temveč avstrijskega in da močno upam, da to njegovo vprašanje ni bilo resno mišljeno. Njegov v hipu zardel obraz je bil dokaz, da sem ga zasačila v teh njegovih neprimernih in žaljivih komentarjih, ki jih namenja ljudem, kot sem to jaz: koroškim Slovincem in Slovenkam.

Milena Olip, roj. 1982 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 29–30)

Celoten (ne)red dodatnega uradnega jezika je privedel do različnih oblik diskriminacij koroških Slovenk* in Slovencev*, saj eni smejo uporabljati slovenščino pred sodiščem, a ne na občini – ali obratno – drugi imajo dvojezično tablo, a ne smejo uporabljati slovenščine na uradu, tretji imajo dvojezične napise, a ne pravice do uporabe slovenščine pred sodiščem, četrti samo dvojezično tablo, peti pa ničesar (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 29–30).

Vindišarska teorija

Sin govori v knjižni slovenščini.

Mama z otrokom me nagovori: »Das Kind redet sehr schön Slowenisch, Ich kann nur 'Windisch', das ist nicht schön...« (Vaš otrok zelo lepo slovensko govori. Jaz znam samo 'vindiš', to ni lepo ...)

Jaz: »A res, govorite tudi slovensko? Odkod pa ste?«

Mama z otrokom: »Iz Železne Kaple. Ampak tam ne govorimo lepo, samo 'vindiš'«.

Jaz: »Narečje je prav tako lepo kot knjižni jezik. Zelo lepo govorite v narečju, prav lepo.«

Mama z otrokom: »Lepo je, da vaš otrok to zna. Mi z otrokom nismo več govorili ...«

Jaz: »To je škoda, ker tako lepo govorite, pa otrok bi se tudi še knjižni jezik hitro naučil.«

Mama z otrokom: »Pri nas imajo to za grdo, pa nismo govorili ...«

Jaz: »Pa ni grdo, prav lepo govorite, prav lepo se lahko pogovarjava ...«

Neštetokrat ponovim, kako lepo govori.

'Windisch' ist schiach! 'Windisch' ist schiach! 'Windisch' ist schiach! ('Vindiš' ni lepo.) To se ji je zažrlo v dušo.

Ponavljam, kako lepo govori, neštetokrat to ponovim.

Anonimno, roj. 1967 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 42)

² Glede spolno občutljive rabe jezika v izdani knjižici so se študentke* in študenti* odločili za uporabo gender-zvezdice*, ki nudi prostor in omogoča vidnost vsem spolom, ki presegajo obstoječi binarni koncept (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 4).

Sledi pretislovenske tradicije na Koroškem

Aspekte antislowenischer Kontinuität in Kärnten/Koroška

Manjšinsko šolstvo in dvojezična izobrazba

Ko sem začela študirati, sem na univerzi spoznala neko osebo. Povedala sem ji, da sem koroška Slovenka, nato pa mi je narisala kljukasti križ v zvezek. Od takrat naprej se nisem več družila z njo. Universität Klagenfurt / Celovec, 2017.

Anonimno, roj. 1997 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 51)

Zgodovinski pregled dvojezičnih topografskih napisov

Spomnim se še, ko smo pri nas doma, na privatnem zemljišču, postavili dvojezično tablo v sklopu akcije ‚Vidna domovina – Sichtbare Heimat‘ leta 2009 (pribl.). Table v naši vasi so vedno spet ponoči pomazali s črno barvo. Prečrtali so torej slovenske napise. Vem, da se takrat kot 12-letna punca nisem počutila dobro. Prvič sploh nisem razumela, zakaj jih moti slovenski napis, in drugič je tudi čuden občutek, ko veš, da ponoči vedno spet kdo pride tako blizu tvoje hiše.

Anonimno, roj. 1996 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 59)

Zavedati se je treba, kako dolgo na Koroškem že razpravljajo o dvojezičnih tablah in da razprave v takšni obliki sploh ne bi bilo smelo biti (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 56).

V družinskem krogu

(...) Očetu sem bil trn v peti: Tako je že večkrat očital mami, da me slabo in 'preveč slovensko vzgaja' (...)

Anonimno, roj. 1995 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 67)

Koncepcije kulturne in jezikovne difamacije

Ko sem obiskovala nižjo stopnjo, sem večkrat pozimi za božič pela pri treh kraljih. Peli smo eno slovensko in eno nemško pesem. Dobro se še spomnim dogodkov.

Prišli smo k neki hiši, pozvonili in vprašali, če lahko zapojemo. Gospa pa nam je rekla: »Wenn ihr Slowenisch sings, kennts glei wieder gehen!« (Če zapojete po slovensko, lahko takoj spet greste!).

Anonimno, roj. 1997 (KSŠŠD, KSŠŠG in KSŠŠK 2020: 67)

Odklon slovenskega jezika v javnem prostoru

Nekega dne meseca aprila pred približno 13 leti sem bil s prijatelji na večernem sprehodu po Pliberku. Ko je že bila jutranja ura, sva ostala le še dva, in tudi midva sva bila na poti domov. Poklicala sva takozvani *shuttle*, ki vozi nočne žurerje in žurerke na dom. Sedela sva pred neko stavbo in se, kot vedno, po domače, se pravi v podjunščini, pogovarjala, ko sva zaslišala krik: »Scheiß Jugos, vaschwindets ham!« Ko sva pogledala v smer, iz katere sva zaslišala dretje, sva videla dva fanta približno enake starosti kot midva.

Z norimi očmi sta hitela proti nama in naju s pestmi tepla po glavi. Vse je trajalo le kako minuto ali dve, točno ne vem, in nato sta zbežala. Vendar sem bil jaz tako krvav po obrazu, da so ljudje, ki so bili priče dogodka, poklicali rešilce in z njimi so prišli tudi policaji. Mene so odpeljali v bolnico, storilca pa so policaji kmalu nato zagrabil. Kljub temu da sta bila znana kot pretepača, se jima tudi tokrat ni kaj zgodilo, policisti so celo predlagali plačilo slabih 100 evrov kot kazen. Nato nisem več šel v Pliberk žurat, podjunsko pa seveda še vedno govorim v javnosti, ob vsaki priložnosti.

Dorian Krištof, roj. 1990 (KSSŠD, KSSŠG in KSSŠK 2020: 81)

Rdeči karton za diskriminacijo

Igrali smo nogometno prvenstveno tekmo proti Greifenburgu. Vodili smo s tremi goli in na koncu zgubili tekmo s 4:3. Ko so domačini dali četrti gol, je skozi zvočnik zazvenelo »4:3 für Österreich« (4:3 za Avstrijo). Ko smo šli z igrišča proti slačilnicam, pa so soigralcu rekli: »Gehts glei eine, das Gas ist schon aufgedraht.« (Pojdite kar noter, plin je že odprt.)

To pa se je zgodilo v sezoni 2007/2008 v koroški ligi.

Anonimno, roj. 1975 (KSSŠD, KSSŠG, KSSŠK 2020: 91)

Brošuro zaključujeta prispevka »Vidiki skupne presegajoče in transmanjšinske solidarnosti« ter »Koroška utopija – 100 let Koroška/Kärnten«. Tudi likovno so brošuro študentke* in študenti* oblikovali sami.

Študentke* in študenti* ugotavljajo, da se v primerjavi z 10. oktobrom 1920 drugim zgodovinskim dogodkom posveča zelo malo pozornosti. Letos se npr. spominjamo 75.

obletnice konca 2. svetovne vojne, kar bi moralo biti bolj v ospredju.

Junija 2020 so Klubi slovenskih študentk in študentov na Dunaju, v Gradcu in na Koroškem v odprtih pismih pozvali predsednika Slovenije in Avstrije, Boruta Pahorja in Alexandra Van der Bellna, naj se ne udeležita praznovanja 10. oktobra na Koroškem. Predsednika Pahorja kot najvišjega predstavnika Republike Slovenije, predsednika »matične domovine in zaščitnice avtohtonih slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah«, so študentke* in študenti* pozvali, naj spomni Avstrijo »na neizpolnjene obveze in obljube«. Avstrijskega predsednika Alexandra Van der Bellna pa so opozorili, da so prazniki slovenske narodne skupnosti 8. maj – dan osvoboditve izpod nacifašizma, državni praznik 26. oktober ter dan podpisa državne pogodbe (Spletni vir 7).

Zvezni predsednik Alexander Van der Bellen se je na osrednji slovesnosti v Celovcu ob stoti obletnici koroškega plebiscita koroškim Slovencev tudi v slovenščini opravičil za krivice in zamude pri uresnitvi njihovih ustavnih pravic (Spletni vir 8).

Čeprav je letos epidemija ustavila javno življenje, se študentke* in študenti* na Koroškem niso ustavili in letošnje »jubilejno leto« spremenili v posebno »spominsko leto«.

Viri in literatura

KSSŠD, KSSŠG in KSSŠK: *Naše vse je upor – Sledi protislovenske tradicije na Koroškem / 100 Jahre nichts zu feiern – Aspekte antislovenischer Kontinuität in Kärnten/Koroška*. Dunaj/Wien, Gradec/Graz, Celovec/Klagenfurt, 2020.

Spletni vir 1: Izjava Klubov slovenskih študentk in študentov na Dunaju, v Gradcu in na Koroškem; <https://www.novice.at/prispevki/16256>, 7. 9. 2020

Spletni vir 2: Facebookova stran Kluba študentk in študentov na Koroškem; <https://www.facebook.com/theksssk>, 7. 9. 2020

Spletni vir 3: Facebookova stran Kluba študentk in študentov v Gradcu; <https://www.facebook.com/klubgradec>, 7. 9. 2020

Spletni vir 4: Facebookova stran Kluba študentk in študentov na Dunaju; <https://www.facebook.com/klubksssd>, 7. 9. 2020

Spletni vir 5: Facebookova stran Mein Klagenfurt; <https://www.facebook.com/meinklagenfurt>, 7. 9. 2020

Spletni vir 6: Hass im Netz; <https://www.hass-im-netz.info>, 7. 9. 2020

Spletni vir 7: Študenti proti udeležbi predsednikov; <https://volksgruppen.orf.at/slovenici/stories/3055004>, 7. 9. 2020

Spletni vir 8: Opravičilo za krivice in zamude; <https://volksgruppen.orf.at/slovenici/stories/3070800/>, 12. 10. 2020.